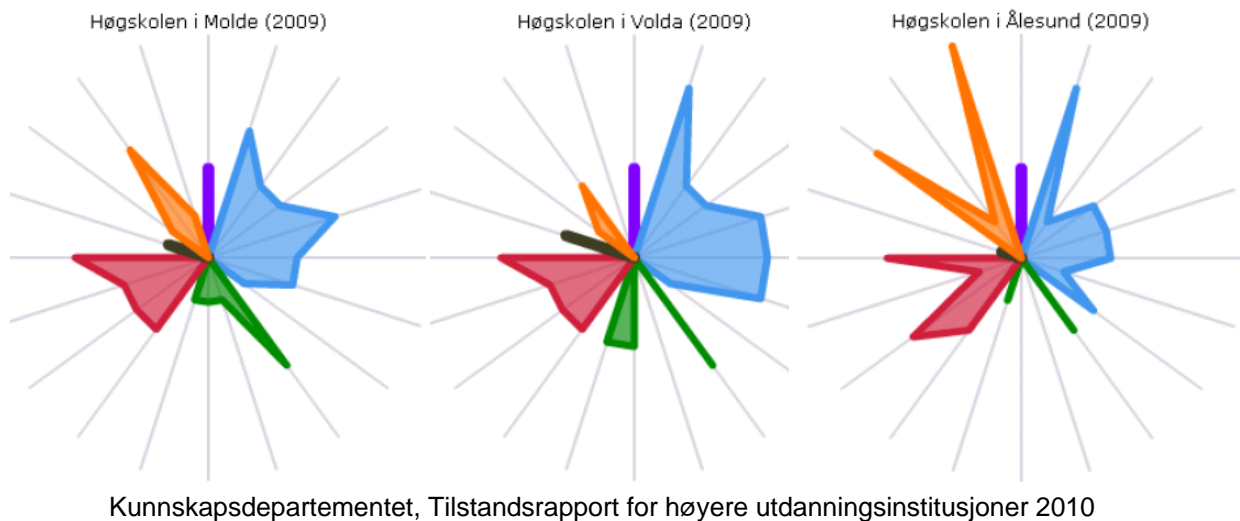

Hvor går høyskolene?

Kai A. Olsen, professor, Høgskolen i Molde og Universitetet i Bergen

Kaosteori blir ofte illustrert med sommerfuglen som flakser med vingene et eller annet sted i Afrika. Det setter luft i bevegelse og kan være starten på den orkanen som slår inn over New Orléans måneder senere. Nå kan en ta det med ro. Sommerfuglene på bildet kan ikke sette luft i bevegelse. Dette er slik Kunnskapsdepartementet sammenligner høyskolene. Hver egenskap ved sommerfuglen, eller blomsten som departementet kaller den, er en tallverdi - på antall studenter, avlagte studiepoeng, grader m.m. Svakheten ved slike fancy visualiseringer er at de er uforståelig for de fleste. Men det illustrerer kanskje også departementets måte å styre norsk høyere utdanning?

Distriktshøyskolene ble opprettet på bakgrunn av et politisk vedtak på 60-tallet. Ideen var å styrke distriktene ved å tilføre kompetanse. Etter en ”puppe”-periode slo sommerfuglen ut i full blomst på 80-tallet. Ideen om kortvarige næringsrettede studier slo så godt an at studentene prioriterte høyskolene framfor universitetene. Samtidig fikk politikerne akkurat den effekten de ønsket, mange kompetansebedrifter vokste opp rundt høyskolene i distriktene. Tidlig på 90-tallet konkluderte OECD med at høyskolene var en suksess.

Men sommerfuglen lever et kort liv. Med stykkprisfinansieringen, der institusjonene fikk en ikke uvesenlig del av inntekten basert på studenttall, fikk vi en *markedsmodell* istedenfor den tidligere politisk baserte modellen. Samtidig tok en vekk all koordinering og styring av sektoren. Ideen var at markedet skulle bestemme. Det gjør det absolutt. Men kundene er ungdom som ofte etterspør en ”cool” utdanning. Storsamfunnets og distriktenes behov for kompetanse og arbeidskraft står ikke sentralt. Med stykkpris ble det også lønnsomt for sentrale institusjoner å øke opptaket. I denne tøffere konkurransen er distriktene blitt skadelidende. Med dårligere søkning kommer studenter med svak faglig bakgrunn og lav motivasjon. Det fører til store frafall, spesielt ved høyskolene i distriktene. Det blir også vanskelig å opprettholde tunge studier som matematikk og informatikk. Det er uheldig, nettopp fordi det er denne type kandidater som lokalt næringsliv vil ha behov for.

Samtidig har høyskolene fått anledning til å gi master- og doktorgradsstudier. Det er et toegget sverd. På den ene siden har vi mulighet til å tilby større faglig dybde og å få mer interessante arbeidsplasser. På den andre siden oppdager mange høyskoler, og de nye

universitetene, at disse tilbudene fører til at vi kommer i direkte konkurranse med de etablerte universitetene. Da forventes det også at forskningsaktiviteten er tilsvarende. Det er den ikke i dag. Studier på høyt nivå krever også at det vitenskapelige personalet får mulighet til å følge med i utviklingen. Mange universitetsinstitutter forventer at lærerkreftene tar en forskningspermisjon i utlandet hvert femte år. Det er svært kostbart, og ingen høyskoler er i nærheten av å gi det samme tilbudet.

Høyere studier krever gode bibliotekstjenester. Tidligere, den gang kildene var papirbaserte var det mulig for en liten høyskole å ha en god dekning av tidsskrift innen sine områder. Med manuell søking var det også begrenset hvor mye materiale en forsker kunne lete gjennom. I dag, med elektroniske kilder og elektronisk søking er det forventet at en har tilgang på alt. Det er meget kostbart, og bare de store universitetene har råd til å gi et slikt tilbud. Det gjør det vanskelig for ansatte å delta i internasjonal forskning, og master- og doktorgradsstudenter får ikke tilgang på sentrale kilder.

I en slik presset situasjon der vi møter utfordringer på mange plan burde vi ha en aktiv diskusjon om høyskolenes plass i det norske utdanningssystemet. Denne diskusjonen er fraværende. Minister Tora Aasland oppfordrer heller ikke til diskusjon når hun avfeier kritiske innlegg med at ”de som er i posisjoner, alltid vil holde på ting som de var”. Vi kunne si at vi forventer mer av en minister fra SV, men akkurat her følger hun opp sin forgjenger fra samme parti. Heller ikke med Djupedal var kritikk velkommen. Statsrådene burde hatt noe å lære av nylig avgåtte general Stanley McChrystal i Afghanistan som oppfordret sine soldater til å fortelle hva de mente var galt med krigføringen, også når pressen var tilstede.

Der læreboken sier at kunnskapsorganisasjoner skal ha flate lederstrukturer og styres nedenifra, har ideene om ”New Public Management” ført til det motsatte. I dag fattes beslutningene i styret og i lederteamet. En slik struktur er håpløs i en kunnskapsorganisasjon. Nå innses ledelsen dette, så derfor gis det få eller ingen kommandoer nedover i systemet. Vi er derfor i den paradoksale situasjon at våre hovedoppgaver, undervisning og forskning, i stor grad er løsrevet fra styringsstrukturen.

Om ikke dette er nok er det Kunnskapsdepartementet som i realiteten styrer sammenslåingsprosessen av høyskolene i Møre og Romsdal. Basert på krav om samarbeid og belønning i form av mange penger (og en mulig framtidig universitetstittel?) har høyskolene satt i gang dette arbeidet. Også denne prosessen går stort sett over hodet på de ansatte. Høyskolen i Molde har lenge vært skeptisk til en slik sammenslåing. Visstnok er det problemer med dagens struktur, men å slå sammen tre små høyskoler på tre steder langt fra hverandre løser ingen problemer. Kostnadene med å tilby gode bibliotekstjenester vil fortsatt være formidable, og avstandene vil gjøre det umulig å rasjonalisere undervisningen. Under ingen omstendighet vil studentene akseptere å ta fag ved tre studiesteder, og det vil heller ikke være positivt for rekrutteringen å tilby ansettelse med arbeidssted i Molde, Volda og Ålesund. Igjen kan vi gå til læreboken, og som faglige institusjoner bør vi vel det? Den sier at fusjoner ofte ikke lykkes, at forventninger om innsparinger ofte fører til det motsatte og at et vesentlig suksesskriterie er at en har de ansatte med på prosessen.

Problemet er at ”status quo” heller ikke er noen løsning for framtiden. Når høyskolene satser på doktorgradsstudier møter de utfordringer som vanskelig kan takles på egen hånd. En nyorganisering er derfor nødvendig. I stedet for å blande seg inn i sammenslåingsprosessene burde departementet i større grad forsøke å beskrive den overordnede strukturen. Siden dagens markedsorientering åpenbart ikke virker må noen ta ansvaret for at samfunnet får dekket sine behov. Skal alle gi alt, som i dag, eller skal vi ha en arbeidsdeling mellom høyskoler og universiteter? Skal institusjonene selv bestemme hvilke studier de skal gi, som i dag, eller skal dette styres ovenifra? Gitt en slik generell overordnet modell kan hver

institusjon finne sin egen tilpassning. Denne delen av prosessen må være styrt av de ansatte ved hver høyskole. Det vi ikke trenger er at alle blir like. Her er mange muligheter til å utvikle egenart, helst i samarbeid med lokalt næringsliv. I departementets rapport ser alle sommerfugler like ut, det gjør de heldigvis ikke i naturen.